

Аляксандр Дуброўскі
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт
(г. Мінск, Беларусь)

ФАКТАЛАГІЧНАЯ ВЕРАГОДНАСЦЬ ТЭКСТУ І ЖАНР

На прыкладзе даследавання Дзідахэ расійскім вучоным І. Паўлавым дэманструецца небяспека ігнаравання жанравай прыроды тэксту і магчымасць памылковых высноў адносна яго факталагічнай верагоднасці.

Ключавыя словы: факталагічная верагоднасць; жанр; традыцыяналісцкая мастацкая свядомасць; Дзідахэ; датаванне; аўтарства; канон.

Паняцце факталагічнай верагоднасці тэксту надзвычай важнае для тэорыі рэдагавання і медыялінгвістыкі і выводзіць на праблемы інфармацыйнай бяспекі грамадства. Разглядацца яно можа з розных ракурсаў, але відавочна, што пры такім разглядзе нельга абстрагавацца ад сталых літаратуразнаўчых катэгорый, адна з якіх, прычым цэнтральная, – жанр.

Як піша С. Лебедзеў, «адным з найбольш актуальных пытанняў тыпалогіі жанру было і застаецца пытанне пра ўзаемазалежнасць яго і іншых... структурных узроўняў тэксту» [3, с. 38]. Факталагічная верагоднасць мае з катэгорыяй жанру непасрэдную сувязь. Дастаткова супаставіць, напрыклад, такія жанры, як рэпартаж і фельетон, каб пераканацца ў яе відавочнасці. Але самае дзіўнае тое, што ў практыцы сустракаюцца спробы ігнараваць жанравыя адрозненні пры аналізе факталагічнай верагоднасці. Разгледзім адпаведны прыклад.

У 2017 г. выйшла даследаванне Інакенція Паўлава, прысвечанае старажытнаму хрысціянскаму помніку Дзідахэ [гл. 4]. Зварот да прыкладу даследавання старажытнай публіцыстыкі можа дапамагчы і ў вивучэнні сучаснага публіцыстычнага дыскурсу: традыцыяналісцкі тып мастацкай свядомасці, які панаваў у тую эпоху, надаваў катэгорыі жанру падкрэслена нарматыўны характар, таму метадалагічныя памылкі, пра якія пойдзе гаворка, робяцца асабліва відавочнымі.

І. Паўлаў прапануе надзвычай ранняе датаванне помніка (36–43 гг. першага стагоддзя), што робіць яго самым раннім хрысціянскім тэкстам (старэйшым за ўсе кананічныя тэксты Новага Запавету) і поўнасю супярэчыць прынятаму ў навуцы датаванню. Аргументацыя не здаецца нам пераканаўчай, хаця гаворка тут не пра яе, тым больш што на ўсведамленне заяўленай праблемы гэта не ўплывае. Аднак дазволім сабе заўважыць, што ў тэксце прысутнічае якраз факталагічны матэрыял,

які проста крычыць пра немагчымасць такога датавання: напрыклад, цікавасць да тэмы посту, у той час як тэксталогія Новага Запавету (які, з пункту гледжання даследчыка, маладзейшы за Дзідахэ) даказала, што абсалютная большасць згадак посту ў ім – пазнейшыя ўстаўкі. Тое ж можна сказаць і пра дробязную рэгламентацыю накшталт таго, колькі разоў на дзень маліцца малітвай «Ойча наш». Нічога падобнага ў кананічных тэкстах Новага Запавету мы, зразумела, не сустрэнем. Бо дробязная рэгламентацыя прыходзіць значна пазней, а не на самым пачатку такога яркага духоўнага руху, якім было хрысціянства ў першым стагоддзі.

Але нас цікавіць іншае: І. Паўлаў на падставе тэксту Дзідахэ і яго ранняга датавання абвяргае верагоднасць факталагічнага матэрыялу кананічных евангелляў. Логіка наступная: у Дзідахэ не згадваюцца прытчы Ісуса і яго рэпутацыя як чудатворцы і лекара, а гэта азначае, што евангеллі даюць нам несапраўдную інфармацыю.

Тое, што прытчы – асноўная жанравая форма маўлення гістарычнага Ісуса, ніколі не ставілася пад сумненне. «Сёння агульнапрызнана, што яны належаць да першаснага пласта падання», – піша І. Ераміяс [2, с. 47]. І. Паўлаў спрабуе гэта абвергнуць на той падставе, што прытчы не пераказваюцца ў Дзідахэ. Але як яны маглі б там пераказацца? Дзідахэ – не наратыўны тэкст, а катэхізічны. Мы не знойдзем такіх пераказаў і ў сучасных катэхізісах, але ў тую эпоху гэта тым больш было б немагчыма, бо поўнасьцю супярэчыла б законам мастацкай свядомасці, якая панавала. Як піша С. Лебедзеў, «жорсткасць канонаў дыктавала аўтару ўсё» [3, с. 38]. «Уціснуць» у Дзідахэ прытчы ці апаведы пра цуды і ацаленні – значыць разбурыць жанравы канон. І. Паўлаў, такім чынам, ігнаруе не толькі тэарэтычную паэтыку, але і гістарычную.

Цікава, што даследчык у якасці паралелі прыводзіць тэксты апостала Паўла, у якіх таксама не згадваюцца прытчы Ісуса і не пераказваюцца гісторыі ацаленняў. Але дагэтуль гэта ніколі не прыводзіла навукоўцаў да высноў пра неверагоднасць евангельскіх аповедаў, бо ніколі дагэтуль так не ігнараваліся жанравыя адрозненні. Усе разумелі, што пры супастаўленні тэкстаў несупастаўляльных жанраў *такіх* высноў на конт факталагічнай верагоднасці рабіць нельга. Тэксты апостала Паўла – гэта лісты (прычым напісаныя таксама па строгіх антычных рытарычных канонах); уставіць у ліст такі мікражанр, як прытча, структурна немагчыма, асабліва ў кантэксце эпохі традыцыяналісцкай мастацкай свядомасці. Прычым для апостала Паўла прынцыповым быў *пераклад* хрысціянскай весткі з вобразнай мовы Ісуса на паняццевую мову грэка-рымскага свету, што патрабавала менавіта *адсутнасці*, а ніяк не наяўнасці ўсёй Ісусавай вобразнасці.

А вось гаворка пра тое, што ў Паўла няма нічога пра цуды і ацаленні, абсалютна не адпавядае рэчаіснасці. Не варта думаць, што абавязкова трэба шукаць фразы тыпу «Ісус рабіў цуды, у тым ліку ацаляў людзей». У Паўла дастаткова іншых спасылкаў на гэта, у тым ліку ён сцвярджае наяўнасць так званых дароў ацалення і цудатворства. У ненаратыўных тэкстах інфармацыя цудоўна можа падавацца не праз пераказ падзей, а праз паняцці, якія *лагічна* звязаны з гэтымі падзеямі. Ісус быў (у памяці падання) цудатворцам і лекарам – адсюль у царкве дары ацалення і цудатворства, яны ўзыходзяць да яго дзейнасці, і было б дзіўна, каб апостал (у лістах) займаўся механічным пераказам падання, усім у ранній царкве вядомага.

Усё тое ж самае трэба сказаць і пра Дзідахэ. Ні яго мэта, ні структура проста не дапускаюць падобных пераказаў. Іншымі словамі, гэтага не дапускае сам жанр.

Але паколькі Паўлаў вырашыў абвясціць факталагічную верагоднасць евангельскага аповеду, ёсць сэнс разгледзець кагерэнтнасць той альтэрнатыўнай карціны, якая паўстае з яго высноў. Сам ён прызнае, што Ісус меў вялікую колькасць паслядоўнікаў, прычым яшчэ пры жыцці. Але з канцэпцыі аўтара вынікае такі вобраз Ісуса, што немагчыма ўявіць, што ў ім магло прыцягваць увагу натоўпу. Калі аўтэнтычны змест весткі Хрыста заключаецца не ў кананічных евангеллях, а ў Дзідахэ, то і гэты змест, і сам вобраз Ісуса аказваюцца, у першую чаргу, проста шэрымі і нецікавымі. Гаворка тады ідзе пра нейкага дзіўнага лідара, які ў абсалютна трывіяльнай форме прапаведаваў абсалютна трывіяльныя рэчы ў выглядзе нудных абстракцый (калі мы прызнаем, што не было яркіх, запамінальных прытчаў, вядомых з евангелляў); калі дадаць, што не было і яркіх цудаў з ацаленнямі і, безумаўна, ніякай яркай палітычнай праграмы, то натоўпы паслядоўнікаў немагчыма нічым растлумачыць. А адмаўляць тое, што гэтыя натоўпы былі, не можа і сам І. Паўлаў, бо тады разбураецца ўся верагоднасць наступнай гісторыі хрысціянскага руху ў першым стагоддзі.

Калі адмаўляецца ў дачыненні да прытчаў аўтарства Ісуса, таксама трэба прапанаваць альтэрнатыўную гіпотэзу аўтарства. А менавіта: евангельскія прытчы павінны ператварацца ў фальклорныя творы (з калектыўным аўтарствам), што амаль неверагодна, бо супярэчыць ужо іх жанравай прыродзе. Гіпотэза ж самога І. Паўлава аб тым, што прытчы сканструяваны евангелістамі, не вытрымлівае крытыкі, бо прызнана, што евангеллі ўзыходзяць да вуснай традыцыі [гл. 1], і падоб-

ныя канструкцыі проста былі б адхілены царквой – захавальніцай гэтай традыцыі – з прычыны неадпаведнасці ёй. Сканструяванымі маглі быць доўгія прамовы ў чацвёртым евангеллі, са складанымі абстракцыямі і з такой жа ўскладненай вобразнасцю, і гэта магло ўспрымацца як цалкам дапушчальны багаслоўскі дыкурс (у духу згаданага сітуацыйна-кантэкстуальнага «перакладу») і не выклікаць пярэчанняў захавальнікаў традыцыі. Але адваротны працэс немагчымы: не могуць абстрактныя і амаль трывіяльныя павучанні (як у Дзідахэ) ператварацца ў яркія, лаканічныя і вельмі глыбокія прытчы (як у сінаптычных евангеллях).

Адсутнасць у Дзідахэ канкрэтнай факталогіі, якая прысутнічае ў евангеллях, тлумачыцца ніяк не неверагоднасцю гэтай факталогіі, а яе абсалютнай структурнай недарэчнасцю і немагчымасцю ў рамках таго жанру, які абралі аўтары гэтага помніка. А яны абралі абстрактны маралізатарскі дыкурс, у выніку і сам тэкст аказаўся проста забыты хрысціянскай традыцыяй – настолькі малазмястоўным і невыразным ён атрымаўся.

Мы бачым, што супастаўленне жанрава несупастаўляльных тэкстаў з мэтай высвятлення факталагічнай верагоднасці матэрыялу з’яўляецца немэтазгодным і вядзе да лагічных супярэчнасцей, але такое адбываецца менавіта пры ігнараванні жанравых адрозненняў. Гаворка вялася пра адзін з прыкладаў з эпохі традыцыяналісцкай мастацкай свядомасці. Падобныя назіранні могуць быць праведзены і на матэрыяле тэкстаў іншых эпох, пазнейшых. Адпаведна дадзеная праблематыка з’яўляецца перспектыўнай, у тым ліку ў міждысцыплінарных даследаваннях (гісторыя літаратуры, тэорыя літаратуры, тэксталагія, тэорыя тэксту, тэорыя рэдагавання і г. д.).

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Данн, Дж. Д. Новый взгляд на Иисуса: что упустил поиск исторического Иисуса / Дж. Д. Данн; пер. А. Конева. – М. : Библейско-богословский институт св. апостола Андрея, 2009. – 207 с.
2. Иеремияс, И. Богословие Нового Завета. Часть первая. Провозвестие Иисуса / И. Иеремияс ; пер. А. Л. Чернявского. – М. : Изд. фирма «Восточная литература» РАН, 1999. – 367 с.
3. Лебедев, С. Ю. Повествование и жанр в художественной прозе / С. Ю. Лебедев // Русский язык и литература в Азербайджане. – 2017. – Специальный выпуск 2017. – С. 38–45.
4. Павлов, И. Как жили и во что верили первые христиане: Учение двенадцати апостолов / И. Павлов. – М. : Эксмо, 2017. – 736 с.